

STADIA

HELSINGIN AMMATTIKORKEAKOULU

Kuinka 2 - 4-vuotias lapsi ilmaisee itseään? Kirjallisuuskatsaus

Hoitotyön koulutusohjelma,
Sairaanhoitaja
Opinnäytetyö
Marraskuu 2007

Johanna Miettinen
Anni Rimpi

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Hoitotyön koulutusohjelma		Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto	
Tekijä/Tekijät			
Johanna Miettinen ja Anni Rimpi			
Työn nimi			
Kuinka 2 - 4-vuotias lapsi ilmaisee itseään?			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Syksy 2007	30+2 liitettä	
TIIVISTELMÄ Opinnäytetyömme on kirjallisuuskatsaus hankkeeseen Musiikki ja draama lapsen kivun ja pelon lievittäjänä. Opinnäytetyömme tarkoituksena on ollut kartoittaa tutkittua tietoa 2 - 4-vuotiaan lapsen ilmaisukeinoista, jotka koemme hyödyllisiksi lapsen ja sairaanhoitajan vuorovaikutusta ajatellen. Työssämme olemme soveltaneet systemaattinen kirjallisuuskatsauksen metodia aineiston hankinnassa. Olemme koonneet opinnäytetyömme aineiston tekemällä hakuja sosiaali- ja terveysalan tietokannoista. Valitun aineiston piti täyttää asettamamme kriteerit. Artikkeleiden tuli olla julkaistu vuosina 2004-2007 ja niiden tuli olla tieteellisiä julkaisuja. Artikkeleiden piti myös vastata tutkimuskysymykseemme: kuinka 2 - 4-vuotias lapsi ilmaisee itseään. Opinnäytetyö on jäsennetty teemoittain aineistosta nousseiden ilmaisukeinojen mukaan. Keskeinen käsite työssämme on leikki-ikäinen lapsi, tarkoittaen tällä ikävuosia 2 - 4. Käsittelemme tuloksissa lapsen ilmaisukeinoina puhetta, leikkiä, piirtämistä ja eleitä. Piirtäminen on nopea, halpa sekä helppo kommunikoinnin väline. Leikin kautta lapsi oppii käsittelemään tunteitaan rakentavasti ja emotionaalisen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi saa ilmaista tunteitaan. Kielen ja puheen kehitys on kiinteässä yhteydessä varhaisen vuorovaikutuksen kanssa. Kuukausia ennen kuin lapset tuottavat sanoja, he käyttävät eleitä asiansa ilmaisemiseen. Hoitajan tulisi työssään ottaa perhe- ja lapsilähtöinen työskentelyote. Hoitajan käyttäessä lapsen kehitystason mukaista kieltä sekä ikätasolle sopivia vaihtoehtoisia keinoja kuten leikkiä apunaan, pysyy lapsen stressitaso hallittavissa. Ennen kuin lapsi oppii kielelliset taidot ilmaista itseään, on hänellä käytössään vaihtoehtoisia menetelmiä tunteidensa sekä ajatustensa esille tuomiseen. Kun hoitaja on perillä lapsen oletetusta kyvystä ilmaista itseään, voi myös hoitaja ilmaista itseään niin, että lapsi tämän ymmärtää.			
Avainsanat			
leikki-ikäinen lapsi, vuorovaikutus, kielellinen ilmaisu, sanaton ilmaisu			

Degree Programme in		Degree	
Nursing and Health Care		Bachelor of Health Care	
Author/Authors			
Johanna Miettinen and Anni Rimpi			
Title			
How Does a 2-4-year- old Child Express Herself/Himself?			
Type of Work	Date	Pages	
Final Project	Autumn 2007	30+2 appendices	
ABSTRACT Our final project was a literature review connected with the project Music and Drama Relieving Children's Fear and Pain. The purpose of this work was to collect researches on normally developed children, aged 2 to 4, and their ability to express themselves. Our main focus was on the means of communication that we felt were important for the interaction between a child and a nurse. We applied the method of a systematic literature review in this final project. The material was collected by using database searches. Our final data had to meet the requirements we had set for it. The main keyword of our final work was toddler, by which we mean a child aged 2 to 4. Based on the information collected, we created some categories. The categories were speaking, playing, drawing and gesturing. Drawing is a fast, inexpensive and easy way to communicate. Through playing a child can process his/her emotions constructively. It is important for a child to express emotions which allows the child to develop emotionally. The development of speech and language is tightly connected to early interaction. Children use gesturing to express themselves long before they are able to produce words. The nurse should practice child- and family- centered care in nursing. Before being able to express themselves verbally, the children have alternative means of communication. The nurse must be aware of the child's developmental stage and her/his ability to communicate. This helps the nurse to express herself/himself age-appropriately in relation to the child's understanding.			
Keywords			
toddler, interaction, verbal communication, non-verbal communication			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LEIKKI-IKÄINEN LAPSI	2
2.1 Lapsen kehitystaso 2-vuotiaana	3
2.2 Lapsen kehitystaso 3-vuotiaana	4
2.3 Lapsen kehitystaso 4-vuotiaana	5
3 AIKAISEMPAA TUTKIMUSTA LAPSEN KYVYSTÄ ILMAISTA ITSEÄÄN	6
3.1 Vuorovaikutussuhteen kehitys	6
3.2 Puheen kehitys	7
3.3 Leikin merkitys	8
3.4 Tunteiden kehitys	9
4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	10
5 TYÖTAVAT JA MENETELMÄT	11
5.1 Kirjallisuuskatsaus	11
5.2 Aineiston haku ja valinta	11
5.3 Työn vaiheet	13
5.4 Sisällön analyysi	13
6 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	14
6.1 Lapsen kielellinen ilmaisu	14
6.2 Lapsen sanaton ilmaisu	16
6.2.1 Eleet	16
6.2.2 Leikki	17
6.2.5 Piirtäminen	18
6.3 Yhteenveto tuloksista	19
7 OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS	21
8 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS	23
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	24
LÄHTEET	28
LIITTEET 1 - 2	

1. JOHDANTO

Syntymästään asti lapsi kykenee biologisten, kognitiivisten, emotionaalisten ja sosiaalisten, toiminnallisesti jäsentyneiden taitojensa avulla etsimään aktiivisesti vuorovaikutusta ja säätelemään omaa käyttäytymistään vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa (Mäntymaa - Tamminen 1999: 2447). Pieni lapsi kommunikoi ja tuo tarpeensa esiin tunteillaan. Tunteiden yhteen sovittamista tapahtuu vuorovaikutuksessa jatkuvasti. Tunteiden jakaminen ja niiden avulla päämäärään pääseminen on palkitsevaa, tämän vuoksi lapsi hakeutuu jo pienestä asti vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa. (Mäntymaa – Luoma – Puura – Tamminen 2003: 461.)

Ikävuodet 1 - 3 ovat nopean kehityksen aikaa emotionaalisesti, motorisesti, kognitiivisesti ja fyysisen kasvun osalta. Suurimmat muutokset tapahtuvat kielellisessä ja vuorovaikutuksellisessa kehityksessä. 2 vuoden iässä lapsi osaa yleensä vain muutamia sanoja ja pääasiassa käyttää hyväkseen motorisia taitojaan ympäristönsä hallinnassa. 3-vuotiaana lapsi osaa jo useampia sanoja ja käyttää lauseita. Tätä taitoa lapsi käyttää kommunikointiin ja päämääriinsä pääsemiseen. (Colson - Dworkin 1997: 255.)

Ammattilaiset pyrkivät jatkuvasti löytämään keinoja, joilla sallitaan lapsen ilmaista tarpeensa informaatioon, selvennykseen ja selitykseen, kun on kysymys lapsen sairastamisesta. Usein lasten näkökulma, heidän mielipiteensä ja realiteettinsa jäävät huomioimatta lapsen sairastaessa. Hoitotyön ammattilaisen odotetaan lisääntyvästi voivan toimia fasilitaattorina. Tämä onnistuu vain jos ammattilainen on perillä lapsen perspektiivistä. Tärkeää on ponnistella lapsikeskeisiin muutoksiin hoitotyössä. (Bradding – Horstman 1999: 170-171.)

Tarkoituksenamme on kartoittaa tutkittua tietoa 2 - 4-vuotiaan normaalisti kehittyvän lapsen ilmaisukeinoista. Tutkimuskysymyksemme on: millä keinoilla 2 – 4-vuotias lapsi ilmaisee itseään. Opinnäytetyömme aluksi esittelemme leikki-ikäisen 2-4-vuotiaan lapsen kehitystason pääpiirteittäin ikävuosittain. Käsittelemme myös vuorovaikutusta ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tämän jälkeen keskitymme ilmaisullisiin osa-alueisiin. Olemme jäsentäneet opinnäytetyön katsaukseksi teemoittain aineistosta nousseiden

ilmaisukeinojen mukaan. Keskeinen käsitteemme on leikki-ikäinen lapsi. Tämä käsite on määritelty luvussa 2.

2. LEIKKI-IKÄINEN LAPSI

Leikki-ikäillä tarkoitetaan Nykysuomen sanakirjan mukaan lasten kouluikää edeltävää kehityskautta, suunnilleen ikävuosia 2 - 6, jolloin he käyttävät aikansa etupäässä leikkimiseen (Nykysuomen sanakirja 1996: 102). Leikki-ikässä lapsi oppii monia taitoja ja saa valmiudet koulun käyntiin (Koistinen - Ruuskanen - Surakka 2004: 66). Tässä työssä tarkoitamme leikki-ikäisellä 2 - 4-vuotiasta lasta (vrt.eng. toddler). Teoriaosuudessa kuvaamme 2 - 4-vuotiaan lapsen kehitystä ja kykyjä ikävuosittain. Motoriset taidot ovat tärkeitä osana elehdintää ja leikkiä. Lapsen kehittyminen ja tätä kautta kyky ilmaista itseään on monimutkaisten ja päällekkäisten tapahtumien summa. Kehityksen osa-alueet ovat tiukasti toisiinsa nivoutuneet, leikki-ikä on varsin nopean ja monipuolisen kehityksen aikaa. On tärkeää ymmärtää lapsen kehitystaso, jotta ymmärtää oikean kommunikointitavan ja tarjoaa lapselle mahdollisuuden ilmaista itseään kehitystasonsa mukaisella tavalla. (Sheridan 1999: 5-6.)

Leikki-ikässä lapsi kehittää kyvyn hallita itseään motorisesti. Hienomotoriikan ja näön kehittyessä pystyy lapsi hallitsemaan tarkkoja tekemisiään, kuten piirtämistä. Karkeamotoriikan kehittyminen mahdollistaa isot liikkeet, kuten heittäminen ja kiinniottamisen. (Sheridan 1999: 5-6.) Risteävät motoriset taidot kehittyvät leikki-ikäisellä nopealla vauhdilla. Monimutkaiset motoriset kaavat kehittyvät tasapainon ja koordinaatiokyvyn parantuessa. Suurin osa lapsista ottaa ensiaskeleensa 18 kuukauden ikäisinä. Nopeasti kävely kehittyy sujuvammaksi ja kaatumiset vähentyvät. Noin kahden vuoden ikäisenä jäykkä, leveähaarainen kävely muuttuu joustavaksi, tukevaksi kanta-varvaskävelyksi. Kolmen vuoden ikäisenä lapsen tasapaino on kehittynyt niin, että hän voi seistä yhdellä jalalla hetken. Kun lapsi huomaa kykynsä liikkua, hän alkaa testata rajojaan. Itsenäisyyden rajojen koittelu on päivittäistä, lapsi haluaa syödä itse, ei halua kokeilla uusia ruokia ja haluaa kaiken tehtävän omalla tavallaan. Jos lapsi ei saa tahtoaan läpi, hän voi itkeä, lyödä tai heittäytyä lattialle. Rajojen koittelun aikaan noin kahden ikävuoden tienoilla oppii lapsi pikkuhiljaa hillitsemään impulssejaan. Useimmilla kolmivuotiailla on jo kyky jonkin asteiseen itsekontrolliin. Kolmivuotias

ymmärtää jo, että joskus pitää malttia odottaa saadakseen palkkion tästä myöhemmin. (Colson – Dworkin 1997: 255-256.)

Kognitiivisen ja symbolisen ajattelun kehittyminen leikki-iässä vaatii tiedon lisääntymistä, tiedon sisäistämistä sekä kykyjä käyttää oppimaansa tarkoituksenmukaisesti. Nämä taidot sisältävät kyvyn mielikuvitukseen ja luovuuteen, abstraktiin ajatteluun, loogiseen päättelyyn ja päämäärälliseen toimintaan. Puhumisen oppiminen edellyttää kykyä äänellä (sanoa sanoja), sekä ymmärtää ja oppia uusia sanoja. (Sheridan 1999: 5-6.)

Se, kuinka lapsi käyttäytyy uudessa tilanteessa, kuten sairaalassa, on pitkälti kiinni hänen temperamentistaan. Jotkut kaksivuotiaat istuvat tiukasti vanhempiansa sylissä ja aristelevat lähestyvää stetoskooppia. Toiset kaksivuotiaat loikkivat ympäri tutkimushuonetta, osoittaen kiinnostusta kaikkeen ympärillä olevaan - haluamatta kuitenkaan olla tutkittavana. Osa taas istuu tyynen rauhallisena lattialla, käännele kirjan sivuja – laisinkaan huomaamatta olevansa tutkittavana. (Colson – Dworkin 1997: 257.)

Leikki-ikäinen opettelee itsensä tuntemista ja kehon, ajatusten ja puheen hallintaa. Liikkeelle pääsyn jälkeen lapsi saa uusia kokemuksia ja kehittyy. Omatunto, sukupuolisuus ja mustasukkaisuus alkavat kehittyä leikki-ikäisenä. (Jokinen 1999:19.) Impulssien kontrolloinnin, kehittyvien motoristen taitojen, sekä itsenäistymisen halun keskellä tärkeäksi nousee turvallinen kiintymyssuhde. Kiintymyssuhde luo turvallisen taustan maailman tutkimiselle. On aina huolestuttavaa, jos kaksivuotias ei etsi turvaa ensisijaisesta aikuisestaan stressaavassa tilanteessa, kuten ollessaan sairaalassa tutkittavana tai kivuliaan toimenpiteen aikana. (Colson – Dworkin 1997: 257.)

2.1 Lapsen kehitystaso 2-vuotiaana

2-vuotias lapsi kykenee juoksemaan kaatumatta, nousemaan portaat ylös ja alas yksin, ja kiipeämään. 2 - 3-vuotiaat nauttivat leikkimisestä palloilla, rakennusleluilla ja yhteenkuuluvuus/sovittamis leluilla. He pystyvät rakentamaan tornin 6 - 7 palikalla ja asettamaan neliön muotoisen palikan neliön muotoiseen aukkoon. Tämänikäiset leikkivät myös autoilla ja pehmoleluilla. Pallon potkiminen on vielä vaikeaa, mutta pallon heittäminen onnistuu kaatumatta. Pallon kiinniottaminen on hankalaa. Tässä

iässä lapsi alkaa käyttää tekemisissään mieluiten vahvempaa kättänsä esimerkiksi piirtäessä. (Colson - Dworkin 1997:256; Sheridan 1999: 26.) Kirjat ja musiikki-instrumentit ovat myös 2 - 3-vuotiaiden mieleen. Leikeissään lapsi puhuu kovaan ääneen itsekseen kommentoiden ja neuvoen itseään ja tekemisiään.

Lapsi ilmaisee itseään eloisesti, käyttäen sanoja, eleitä ja mimiikkaa joko yhdessä, tai erikseen. (Sheridan 1999: 26-27.) Hän osaa jo syödä itse ja panee kaiken löytämänsä suuhun. Kaksivuotias pukee ja riisuu itse helposti puettavia vaatteita. (Jokinen 1999: 17.)

Kahden vuoden iässä lapsella on joitain kymmeniä sanoja käytössään ja hän käyttää puheessaan yksinkertaisia lauseita. 2-vuotias osaa ilmoittaa sanallisesti tarpeestaan käydä wc:ssä. Hän osaa myös ilmaista sanallisesti kokemuksistaan niiden tapahtumahetkellä. 2-vuotias osaa viitata itseensä omalla nimellään. Hän kykenee muodostamaan mielikuvia asioista ja hänellä on yksinkertainen käsitys ajasta. Lapsi uskoo tutun aikuisen ymmärtävän automaattisesti, mitä hän näkee, tuntee, tarvitsee ja aikoo. Näin nuori lapsi ei vielä osaa katsella asioita toisen ihmisen näkökulmasta. Ongelmat hän ratkaisee yrittämällä ja erehtymällä. Kaksivuotias on utelias ja tutkii ympäristöään. (Colson - Dworkin 1997: 256-257; Jokinen 1999: 16-17; Sheridan 1999: 27.)

2.2 Lapsen kehitystaso 3-vuotiaana

Kolmesta ikävuodesta eteenpäin raajojen ja liikkeen hallinta kasvaa. 3-vuotias lapsi osaa nousta portaat yhdellä jalalla, astuvaa jalkaa vaihtaen. Hän osaa kävellä sujuvasti varpailla, takaperin ja sivuttain sekä polkea kolmipyöräistä polkupyörää. Tämän ikäinen osaa hyppiä tasajalkaa ja pieniltä korokkeilta alas kaatumatta. (Sheridan 1999: 28; Colson - Dworkin 1997: 256.)

3-vuotias piirtää mallista ympyrän ja osaa piirtää ihmisen pään. Tämän ikäiset pitävät ulkoleikeistä, rakennusleikeistä ja peleistä. Tornin rakentaminen onnistuu 9 - 10 palikalla. Kolmen vuoden iässä lapsi syö haarukalla ja veitsellä. Jatkuva huomion vaatiminen aikuisilta vähentyy, lapsen tietäessä saavansa huomiota sitä tarvitessaan. Tässä iässä lapsen tulisi kestää lyhyt ero vanhemmista. Hän osaa osoittaa kärsivällisyyttä esimerkiksi oman vuoron odottamisessa. 3 vuoden ikä on aktiivista kyselemisen aikaa. Hän osoittaa kiinnostusta muiden tekemisiin, ja leikkii pienissä

ryhmissä tutun aikuisen läheisyydessä. 3-vuotias ryhtyy solmimaan ystävyysuhteita ja hänellä voi olla mielikuvitusystäviä. Tässä iässä lapsi ymmärtää päivärutiinit ja osaa arvostaa erikoispäiviä, kuten syntymäpäiviä. Hän muistaa ja osaa esittää hänelle kerrottuja runoja ja loruja. (Colson - Dworkin 1997: 256-257; Jokinen 1999: 18; Sheridan 1999: 28.)

2.3 Lapsen kehitystaso 4-vuotiaana

Neljävuotias on uhkarohkea ja haluaa matkia kaikkea näkemäänsä. Tutkiminen ja uteliaisuus ympäristö kohtaan voivat luoda vaaratilanteita, lapsen ollessa vielä kyvytön arvioimaan ympäristön riskejä. Myös tähän ikään kuuluvat aktiiviset kysymykset ja neljävuotias jatkaa kysymistä kunnes saa vastauksen. Yleisiä kysymyksiä ovat ”saanko?”, ”milloin?”, ”miksi?”. Neljävuotias esittää myös vastaväitteitä ja sanoilla leikittely saa hänet nauramaan. Kieliopillisesti puhe on jo kehittynyttä, lukuun ottamatta lapsen tapaa yrittää taivuttaa sanoja oman logiikkansa mukaisesti. Lapsi nauttii satujen kuuntelemisesta, varsinkin kun pystyy seuraamaan tarinan etenemistä kuvista. Neljävuotiaalla on karkea huumorintaju ja hän innostuu rytmeistä, arvoituksista, yksinkertaisista vitseistä sekä sanallisesta kiusoittelusta. Motorisesti neljävuotias on jo varsin kehittynyt, hän pystyy harrastamaan useita eri lajeja kuten, uinti, pyöräily, hiihto ja luistelu. Neljävuotias osaa hoitaa WC tarpeensa itsenäisesti. Hienomotoriikan osalta lapsi on kehittynyt jo niin, että osaa napittaa paitansa. Piirroukset ovat selkeämpiä kuin aikaisemmin, sisältäen enemmän värejä ja muotoja. Useimmiten piirroukset kuvaavat ihmisiä, taloja, eläimiä, kulkuneuvoja ja kukkia. (Jokinen 1999: 18; Sheridan 1999: 27-31.)

Mielikuvitusmaailma on neljävuotiaalla niin rikas, että hänen on ajoittain vaikea erottaa todellisuutta mielikuvituksesta (Sheridan 1999: 31). Vilkas mielikuvitus voi näkyä lapsen peloissa ja leikeissä. Leikin avulla lapsi voi käsitellä pahaa oloaan. Kolmen ikävuoden tienoilla opittu sukupuoliuus ja roolit siirtyvät nyt neljän ikävuoden tienoilla myös leikkeihin. Roolit äiteinä ja isinä sekä lääkäroleikit ovat yleisiä. Neljävuotias opettelee tahtomista ja on ”minä itse” -vaiheessa. Hän saattaa olla aggressiivinen sekä sanallisesti että fyysisesti. Nämä kaikki ovat uhmaiän alkamisen merkkejä. (Koistinen - Ruuskanen - Surakka 2004: 67.)

3 AIKAISEMPAA TUKIMUSTA LAPSEN KYVYSTÄ ILMAISTA ITSEÄN

Suurimmat lapsen kehityksen muutokset tapahtuvat kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. Näitä muutoksia tapahtuu mm. tunteissa, kognitiivisessa ja vuorovaikutuksellisissa ominaisuuksissa. (Mäntymaa – Tamminen 1999: 2447, 2449-2450.)

3.1 Vuorovaikutussuhteen kehitys

John Bowlby kehitti 1960-luvulla kiinnittymissuhdeteorian, jota monien tieteenalojen tutkijat ovat käyttäneet viime vuosina tarkastellessaan vuorovaikutustaitojen kehitystä. Tästä kiinnittymissuhdeteoriasta käytetään myös nimeä kiintymyssuhdeteoria. (Launonen 2006: 3720.)

Vauvalla on syntyessään valmiita käyttäytymismuotoja, joiden avulla hän viestittää häntä hoitavalle ja saa tässä aikaan erilaisia reagoiteja. Valmiita käyttäytymismuotoja ovat muun muassa itku, katsekontakti, hymy ja jokeltelu. Vauvan ja häntä hoitavan välistä vuorovaikutussuhdetta sanotaan kiintymyssuhteeksi. Se, millä tavalla vauvaa hoitava reagoi vauvan viesteihin vaikuttaa siihen, millaiseksi vuorovaikutussuhde kehittyy. Vauvan kiintymyssuhteen rakentuminen vaikuttaa lapsen kehityksen edetessä siihen, mitä hän muissa ihmissuhteissaan odottaa itseltään ja toisilta. (Mäntymaa – Luoma – Puura – Tamminen 2003: 461-464.) Vanhempien vastavuoroisuus ja viesteihin vastaaminen vaikuttavat lapsen kognitiiviseen, kielelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. (Mäntymaa – Tamminen 1999: 2451.) Vauvaiän vuorovaikutuskokemukset ohjaavat lapsen tämänhetkisiä vuorovaikutuskokemuksia ja nämä yhdessä vaikuttavat tuleviin. Mielikuvat aikaisemmista vuorovaikutuskokemuksista ohjaavat lasta toimimaan vuorovaikutustilanteessa mielekkäällä tavalla. (Mäntymaa – Tamminen 1999: 2447, 2449-2450.)

Ensimmäiset elinvuodet ovat tärkeää aikaa varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen kehittymisessä. Kaikissa terveydenhuollon päätöksissä tulisi huomioida tämä tärkeä aika ja tukea vanhempia varhaisessa vuorovaikutuksessa ja taata kiintymyssuhteiden jatkuvuus. (Mäntymaa ym. 2003: 461- 464.)

3.2 Puheen kehitys

Kielen ja kognition kehitystä kuvaavista nykyteorioista suurin osa perustuu 1900-luvun Jean Piaget'n ja Lev Vygotskin luomiin traditioihin (Launonen 2006: 3719). Puheen kehitys edellyttää aivojen ja ympäristön yhteistoimintaa. (Jokinen 1999: 16). 2 - 4-vuotiaan kehityksen suurin muutos liittyy näiden ikävuosien välillä tapahtuvaan puheen ja kielen kehitykseen. (Colson - Dworkin 1997: 255.) 2-vuotias lapsi käyttää kaksisanaisia ilmaisuja kertoakseen ajatuksistaan ja tarpeistaan. Toisen ikävuoden lopulla lapsi alkaa myös nimetä tunteitaan ja erottaa sisäisen ja ulkoisen tunnetilan toisistaan. (Mäntymaa - Tamminen 1999: 2452.) Kaksivuotiaan kyky ymmärtää puhetta on kehittyneempi kuin hänen kykynsä tuottaa sitä. 3-vuotias osaa jo kertoa näkemästään ja hänen puheensa on ymmärrettävää. Kolmevuotias alkaa kysellä "miksi"- kysymyksiä. (Asikainen 2005: 3535; Colson - Dworkin 1997: 258.)

Toisen elinvuotensa aikana lapsen sanavarasto kasvaa keskimäärin yhdellä sanalla viikossa. Kielellisen oppimisen kyky on näihin aikoihin nopea ja toisen ikävuoden saavuttaessaan oppimisen nopeus on yksi uusi sana päivässä. Kaksivuotias käyttää puheessaan n. 50 eri sanaa. Kaksivuotias osaa käyttää kaksisanaisia ilmaisuja, jotka ovat spontaaneja ja kieliopillisesti epäkehittyneitä, kuten "haluaa keksi". Myös sanojen lausuminen on kaksivuotiaalla yksilöllistä ja joskus vain oma vanhempi ymmärtää mitä lapsi tarkoittaa. Kaksivuotias lapsi pystyy myös noudattamaan kaksiosaisia aikuisen antamia ohjeita, kuten "ota kengät pois jalasta ja mene sen jälkeen istumaan". Lapsi ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa ymmärrä kehotuksia, joissa kehotuksissa itsessään on kaksi käskyä, näiden toimintajärjestystä kertomatta, "pue takki ja mene ulos odottamaan". Kaksivuotias osaa ilmaista haluamansa suullisesti, "anna muki". 2,5 vuoden ikäinen saattaa mukin halutessaan sanoa "anna se mistä voi juoda", eli esineitä pyydetessä ilmaisee haluamansa sen käyttötarkoituksen mukaan. Lauseet ovat 2 - 2,5 -vuotiailla lapsilla jo 3 - 5 sanasia, sisältäen ymmärrettäviä subjekteja ja predikaatteja. Lauseista ei kuitenkaan ole löydettävissä konjunktioita tai verbejä yhdistämässä sanoja toisiinsa. 2,5-vuotias ymmärtää prepositioita ja kehotuksia, kuten "laita paperi mukin alle". (Coplan 1995: 91-92.)

Kolmevuotiaan puheen oppimisenopeus on saavuttanut jo huippunsa, ja lapsi voi oppia useita uusia sanoja päivässä. Kolmevuotias käyttääkin puheessaan jo useita satoja eri sanoja. Kolmevuotiaan puhe on rakenteeltaan jo niin kehittynyttä, että lauseet ovat

kieliopillisesti oikeita. Oikea kielioppi tuo mukanaan myös puheen ymmärrettävyyden. Nyt myös vieras ihminen ymmärtää lapsen puheen, vaikka ei etukäteen tietäisi, mitä lapsi haluaa kertoa. Viisivuotiaan lapsen sanavarasto on kasvanut kolmevuotiaan 800 sanasta noin 1500 - 2000 sanaan. (Coplan 1995: 91-92.) 2 - 4-vuotias lapsi saattaa änkyyttää puhuessaan, tämä on usein ohimenevää. 3 - 4-vuotiailla voi r- ja s-kirjaimet puuttua puheessa kokonaan tai olla korvattuna muilla kirjaimilla. (Jokinen 1999: 17.)

Susan Goldin-Meadow kuvaa artikkelissaan lapsen eleiden olevan ikkuna kehittyvän lapsen mieleen. Lapsen eleet ja elehdintä paljastavat hänestä paljon sellaista, mitä hän ei tuo sanallisesti esille. On myös tärkeää ”nähdä” puhuttujen sanojen taakse, joskus kielellinen ilmaisu ei näytä lapsen ymmärryksen kaikkia puolia. Kysymyksiä herättää se, kuinka pääsemme selville lapsen puhumatta jättämistä asioista. Lapsen sanaton ilmaisu antaa paljon vihjeitä tämän tunteista ja ajatuksista. Ilmeet, katse, käsien liike ja vartalon elehdintä ovat paljon kertovia. (Goldin-Meadow 2000: 231.)

3.3 Leikin merkitys

Katselemalla pienten lasten leikkimistä voidaan huomata sen olevan usein stimuloivaa ja palkitsevaa. Leikkiminen luo lapselle emotionaalista tyydytystä. Leikistä voidaan tunnistaa useita hyötyjä lapsen kehitystä tarkasteltaessa. Leikki tarjoaa mahdollisuuden harjoitella arkipäivän tilanteita ja toimintamalleja, kuten syömistä, pukeutumista ja puhelimeen vastaamista. Lapsi oppii ympäröivästä maailmastaan tarkkailemalla, tutkimalla, spekuloiden ja oivaltamalla, leikki tarjoaa tähän mahdollisuuden. Esimerkkinä vesileikit - jotkut tavarat kelluvat, toiset eivät. Leikki antaa myös tärkeän pakokeinon todellisuudesta, se voi viedä ajatukset pois kivuliaista ja henkisesti raskaista asioista ja auttaa hyväksymään vaikeita asioita. Yksi ja ehkä tärkein leikin ominaisuuksista on lasten kyky leikkimällä viihdyttää itseään, leikkiessä pidetään hauskaa. Leikkiminen edesauttaa lapsen kehitystä, joka on paljon muutakin kuin kasvamista. Leikki luo taitoja ja valmiuksia joita aikuiset pitävät itsestään selvyysinä. Leikki on tärkeää lapsen hieno- ja karkeamotoriikan kehitykselle sekä fyysiselle kehitykselle. Se tarjoaa myös mahdollisuuden harjoitella sosiaalisia taitoja sekä auttaa mielikuvituksen ja luovuuden kehittymisessä. Leikin mahdollistamiseksi täytyy varmistaa lapsella olevan mahdollisuuksia, voimavaroja sekä aikaa kehitystasonsa mukaiselle leikille. (Sheridan 1999: 4, 6.)

Leikki voidaan jakaa kognitiivisen kehityksen mukaan kolmeen päävaiheeseen: harjoitteluleikkiin, symboliseen eli kuvitteelliseen leikkiin ja sääntöleikkiin. Harjoitteluleikki sijoittuu ensimmäiselle ikävuodelle ja on yksinkertaisten, opittujen liikkeiden toistoa toiminnan ilosta. Symbolinen leikki ilmaantuu toisen ikävuoden aikana ja se voidaan jakaa kahteen vaiheeseen, joista ensimmäinen ajoittuu ikävuosiin 2 - 4 ja toinen ikävuosiin 4 - 7. Sääntöleikit alkavat kehittyä 7 ikävuodesta alkaen. Symbolisessa leikissä lapsi voi antaa esineille uusia merkityksiä ja korvata puuttuvia esineitä toisilla. Symbolinen leikki kuvastaa lapsen sisäisiä mielikuvia ja tunteita. Sääntöleikeille on tyypillistä ryhmän määräämät leikkiä ohjaavat tarkat säännöt. (Kuusela 2003: 9.)

Leikkiä voidaan käyttää myös lasten terapiassa. Leikkiterapia antaa lapselle tilaisuuden purkaa turhautumistaan ja sen avulla terapeutti voi analysoida lapsen sisäisiä ristiriitoja ja selviytymiskeinoja. Lapset eivät tunne itseään uhatuksi leikkiessään ja voivat ilmaista todellisia tunteitaan leikin lomassa. (Santrock 1997: 322.)

3.4 Tunteiden kehitys

Koko kehityksen ajan lapsen tunteet säätelevät käyttäytymistä ja sosiaalista vuorovaikutusta (Mäntymaa – Tamminen 1999: 2451). Kun ajattelemme lasten tunteita, tulee mieleen dramaattisia tunteenpurkauksia, kuten raivo, pelko, ja voitonriemuinen ilo. Psykologit ovat luokitelleet tunteita monilla eri tavoilla. Yhteistä lähes kaikille luokituksille on kuitenkin tunteiden jakaminen negatiivisiin ja positiivisiin tunteisiin. Positiivisia tunteita on laaja skaala: energisyydestä, innostuneisuudesta, kiihtyneisyydestä rauhallisuuteen, hiljaisuuteen ja poissaolevaan. Iloisuus, onnellisuus ja nauraminen ovat osa positiivisia tunteita. Negatiivissävytteisiä tunteita ovat rauhattomuus, viha, syyllisyys ja surullisuus. Positiiviset ja negatiiviset tunteet ovat erillisiä ulottuvuuksia, mutta lapsi voi kokea samanaikaisesti molempia tunteita. Lapsi voi olla esimerkiksi hyvin energinen ja innostunut, mutta samalla vihainen. Tunteiden ilmaisua ilmeillä on tutkittu ja näiden kehityksestä on voitu päätellä seuraavaa: spontaani ja sosiaalinen hymy, hätäännys, inho, suru, pelko, häpeä ja ujous ilmaantuvat ennen toista ikävuotta. Kaksivuotiaana lapsi alkaa ilmaista halveksuntaa ja syyllisyyttä. (Santrock 1997: 231, 233.)

Traumaattiset kokemukset vaikuttavat yksilöihin eri tavoin. Tällaisen tapahtuman kokiessaan lapsi etsii keinoja sen ymmärtämiseksi. Pienet lapset eivät osaa käsitellä traumaattisia tapahtumia aikuisen tavoin, vaan käyttävät taianomaista ajattelutapaa ja uskovat olevansa itse syynä ikäviin tapahtumiin. Lapsen kehitystaso vaikuttaa siihen, kuinka lapsi kokee traumaattisen tapahtuman ja kuinka hän reagoi siihen. Nuorille lapsille ei ole vielä kehittynyt kykyä ilmaista sisäisiä tunnetilojaan sanoilla kiinnittääkseen aikuisten huomion pahaan oloonsa. Sen sijaan he ilmaisevat tunteitaan oireilemalla eri tavoin. Pelkotilat, unihäiriöt ja taantuminen voivat olla reaktioita traumaattiseen kokemukseen ja oireilevat lapsen pahasta olost. (Dripchak 2006: 125-126.)

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Aiheesta 2 - 4-vuotias lapsi on olemassa runsaasti aikaisempaa tietoa. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kartoittaa tutkittua tietoa 2 - 4-vuotiaan lapsen ilmaisukeinoista, jotka koemme hyödyllisiksi sairaanhoitajan ja lapsen vuorovaikutusta ajatellen. Lapsen ilmaisukyvyn jaoinme kielelliseen ja sanattomaan ilmaisuun. Kielellisinä ilmaisukeinoina käsitelimme puheen. Sanattomina ilmaisukeinoina käymme työssämme läpi piirtämisen, leikin ja eleet. Tutkimuskysymyksemme oli: millä keinoilla 2 - 4-vuotias lapsi ilmaisee itseään.

Opinnäytetyömme on osa laajempaa hanketta Musiikki ja draama lapsen kivun ja pelon lievittäjänä. Projektin yhteistyökumppanit ovat Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia, HUS Lasten ja Nuorten sairaala, sekä Turun yliopisto. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian opiskelijat ovat tehneet useita opinnäytetöitä hankkeeseen. Viisivuotinen hanke on päättymäisillään ja jäljellä olevat opinnäytetyöt ovat pääasiassa kirjallisuuskatsauksia. Toimeksiantaja on antanut tämän työn tehtäväksi, jotta voi hyödyntää kerättyä informaatiota laajentaakseen projektin tietoperustaa.

Opinnäytetyömme on kirjallisuuskatsaus 2 - 4-vuotiaasta lapsesta. Olemme rajanneet työmme käsittelemään 2 - 4-vuotiaan lapsen kykyä ilmaista itseään. Tämän rajauksen teimme silmällä pitäen hankkeen muissa opinnäytetöissä saatuja tuloksia. Koska projektin muut opinnäytetyöt ovat tuloksenaan saaneet keinoja lievittää lapsen pelkoja ja kipua, on hyvä tietää lapsen kehityksen tasosta eri ikävuosina. Projekti liittyy

ilmaisullisiin keinoihin pelon ja kivun lievittäjänä, ja tämän vuoksi työn rajaaminen lapsen kykyyn ilmaista itseään oli helppoa ja looginen valinta.

5 TYÖTAVAT JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelemme systemaattisen kirjallisuuskatsauksen metodin, jota olemme soveltaneet opinnäytetyössämme. Käymme läpi aineiston haku- ja valintaprosessin, sekä aineiston valintakriteerit. Opinnäytetyöhömmme valittu aineisto analysoitiin induktiivisella sisällön analyysillä, ja tätä menetelmää selvennämme tässä luvussa. Opinnäytetyö on edennyt prosessina ja tämä luku kertoo tästä prosessista.

5.1 Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on esitellä mistä näkökulmista ja miten kyseistä asiaa on aikaisemmin tutkittu. Jos kirjallisuuskatsaus on itsessään tutkimus, sitä nimitetään systemaattiseksi kirjallisuuskatsaukseksi. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa on ideana, että tutkija kokoaa ja tiivistää tietoa, jota hän on saanut aikaisemmista tutkimuksista. Tutkija voi käyttää apunaan tiivistyksensä luokittelurungon tekemiseen sisällönanalyysia. (Tuomi - Sarajärvi 2004: 119-120.) Tässä työssä sovellamme systemaattisen kirjallisuuskatsauksen metodia aineiston hankintaan. Olemme hakeneet aikaisempaa tutkimustietoa aiheestamme ja käyttäneet sisällönanalyysia aineiston analysoinnissa. Aineiston piti täyttää tietyt kriteerit, jotka olimme päättäneet ja sellaiset artikkelit, jotka eivät täyttäneet kriteereitä, karsiutuivat pois.

5.2 Aineiston haku ja valinta

Tiedonkeruu on tapahtunut käyttäen erikoistietokantoja. Haimme artikkeleita sosiaali- ja terveysalan tietokannoista, tiedonhakuportaali Nelliä käyttäen, joka hakee useista tietokannoista samanaikaisesti. Tietokannat ovat liitteenä (liite 1). Artikkeleiden valintakriteerit olivat:

1. Artikkelit on julkaistu vuosina 2004-2007
2. Artikkelit on julkaistu tieteellisessä lehdessä
3. Artikkelin sisältö vastaa tutkimuskysymykseemme.

Koska halusimme työmme sisältävän katsauksen leikki-ikäisen lapsen kehityksestä, aloitimme haut etsimällä artikkeleita liittyen lapsiin ja kehitykseen. Alusta asti käytimme pääsääntöisesti englanninkielisiä hakusanoja, koska ne osoittautuivat tuottavan enemmän hakutuloksia. Yhdistelimme lasta tarkoittavia sanoja kuten, child, young child, toddler ja kehitystä sekä kehityksen osa-alueita ilmaisevia sanoja. Edellä kuvattu hakutyö tuotti suuria määriä hakutuloksia. Päätimme kuitenkin lukea aina ensimmäiset 60 tietuetta, joidenka jälkeen relevanssi yleensä huomattavasti pienentyi. Suurista hakutuloksista huolimatta ensimmäisten 60 tietueen joukosta onnistuimme löytämään hyviä, laadukkaita artikkeleita, jotka täyttivät kriteerimme ja joita pystyimme käyttämään työssämme. Liitteenä (liite 2) on taulukko, jossa näkyvät hakusanat, joilla käyttämämme materiaali löytyi.

Olemme tehneet myös käsihakuja aiheeseemme liittyvistä hoitotieteellisistä julkaisuista sekä lähitieteiden julkaisuista. Käsihakuja teimme seuraavista lehdistä : Journal of Pediatric Nursing, Journal of Advanced Nursing, Journal for Specialist in Pediatric Nursing, Issues in Comprehensive Pediatric Nursing, Journal of Pediatric Health Care, Early Child Development and Care, Early Childhood Research and Practise, Child Development, Childhood, Behaviour, Journal of Speech, Language Learning, Journal of Experimental Child Psychology ja Infant and Child Development. Kävimme läpi vuosikertojen 2006 - 2007 eri numeroiden artikkeleiden otsikot. Tarkemmin luimme artikkelit, joiden otsikko viittasi aiheeseemme. Tällä hakumenetelmällä ei löytynyt rajaukseemme sopivia artikkeleita.

Aineistomme koostuu artikkeleista. Olemme etsineet uusinta tutkittua tietoa. Kriteerinä aineistolle on ollut niiden julkaisuajankohta sekä artikkelin julkaissut lehti, jonka on täytynyt olla tieteellinen. Aineistomme artikkelit ovat vuosilta 2004 - 2007. Aineistoon valituissa artikkeleista on pitänyt löytyä meille hyödyllistä tietoa liittyen 2 - 4-vuotiaan lapsen kykyyn ilmaista itseään. Useat artikkelit eivät ole suoranaisesti liittyneet valitsemaamme aiheeseen, vaan artikkelissa on sivuttu aihettamme ja näin olemme pienistä osista koonneet laajemman kokonaisuuden.

Teoriaosuudessamme olemme käyttäneet vanhempia artikkeleita sekä kirjoja. Näiden käyttö työssämme on perusteltua, koska yksi tarkoituksemme oli vertailla vanhempaa sekä uudempaa tutkittua tietoa. Suurin osa teoriaosuuden artikkeleista on tuoreita 2000-

luvun puolelta, muutamat artikkelit ovat kuitenkin vanhempia (1997), nämä olemme kelpuuttaneet arvioimalla, että artikkeleiden sisältö on työmme kannalta olennaista.

Lasten persoonallisuuserot ja persoonallisuuden kategoriat jätämme käsittelemättä opinnäytetyössämme. Lapset ovat yksilöitä ja heidän persoonallisuutensa vaikuttaa väistämättä heidän tapansa olla vuorovaikutuksessa, mutta hyväksymällä persoonaa koskevat artikkelit työn rajaus olisi liian laaja. Emme myöskään käsittele kehitykseen vaikuttavia tekijöitä, kuten downin syndroomaa, autismia, kuuroutta, sokeutta, lapsen hyväksikäyttöä tai traumaa. Keskitymme vain 2 - 4 vuotiaan tavanomaisesti kehittyvän lapsen itseilmaisun osa-alueisiin.

5.3 Työn vaiheet

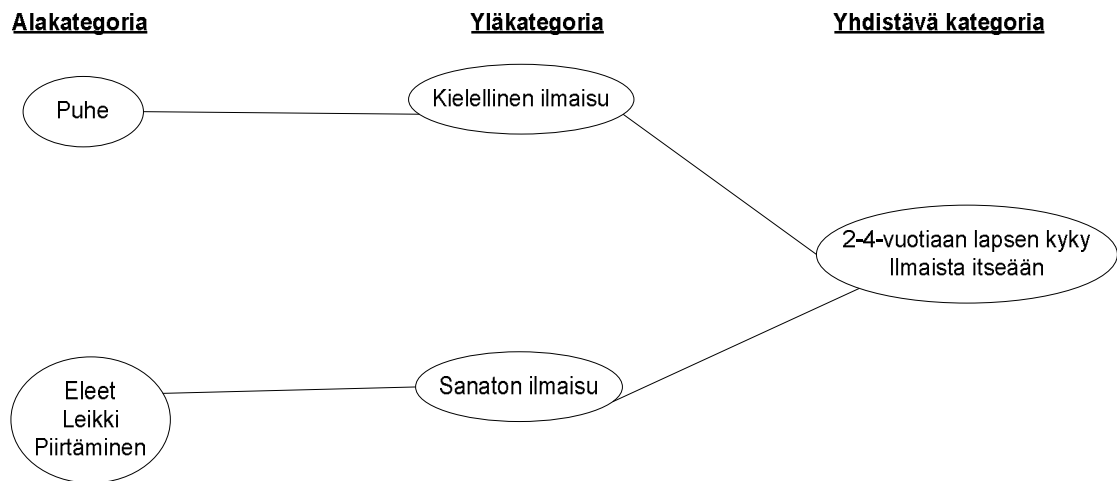
Opinnäytetyön tekeminen alkoi syksyllä 2006 ideavaiheella, jossa aiheet jaettiin ja tulevaa opinnäytetyötä alettiin suunnitella. Syksyllä aloitimme myös tiedonhaun. Kokemattomuus tiedonhaussa johti vain muutaman hyvän artikkelin löytämiseen. Keväällä 2007 tiedonhankinta jatkui ja kirjallisuuskatsauksen kirjoittaminen alkoi teoriaosuudella. Työsuunnitelmavaiheen jälkeen jatkoimme sopivien artikkeleiden etsimistä ja analysointia. Lähtemme ovat pääsääntöisesti englanninkielisiä ja haasteellisinta on ollut pitkien artikkeleiden suomentaminen. Syksyllä 2007 jatkoimme kirjoittamista ja aineiston analysointia.

5.4 Sisällön analyysi

Hoitotieteellisissä tutkimuksissa käytetään paljon tutkimusaineiston analyysimenetelmänä sisällön analyysia. Sisällön analyysin avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Tavoitteena on rakentaa sellaisia malleja, jotka esittävät tutkittavaa ilmiötä. Näiden mallien avulla tutkittava ilmiö voidaan käsitteellistää. Induktiivisessa sisällön analyysissä analyysiprosessi lähtee aineistosta. Deduktiivisessa sisällön analyysissä käytetään hyväksi jotakin aikaisempaa käsitejärjestelmää aineistoa luokiteltaessa. (Kyngäs - Vanhanen 1999: 3, 5.)

Sisällönanalyysistä voidaan erottaa viisi vaihetta, jotka ovat analyysiyksikön valinta, aineistoon tutustuminen, aineiston pelkistäminen, aineiston luokittelu ja tulkinta, sekä sisällönanalyysin luotettavuuden arviointi (Janhonen - Nikkonen 2003: 24). Olemme

analysoineet opinnäytetyömme aineiston käyttäen induktiivista sisällön analyysia. Aineistoa analysoidessamme pelkistimme sitä etsimällä vastausta tutkimuskysymykseemme. Löytämämme vastaukset kirjoitimme tekemäämme taulukkoon. Etsimme yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia aineistosta nousseiden vastausten välille. Yhtenevät vastaukset yhdistettiin omaksi kategoriakseen, joka nimettiin sen sisällön perusteella. Jatkoimme analyysin tekemistä yhdistämällä samansisältöiset kategoriat toisiinsa muodostaen niistä yläkategorioita. Yläkategoriat nimesimme niiden sisältävien alakategorioiden sisällön mukaan. Tällaista kategorioiden yhdistämistä kutsutaan aineiston abstrahoinniksi, eli käsitteellistämiseksi. Kuviossa 1 näkyy, kuinka olemme abstrahoineet aineistomme. (Kyngäs - Vanhanen 1999: 5-7.)

KUVIO 1. Esimerkki aineiston abstrahoinnista.

6 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Työhömmme valitun aineiston jaoimme sisällön perusteella kielelliseen ja sanattomaan ilmaisuun. Artikkeleista haimme vastausta tutkimuskysymykseemme. Tutkimuskysymyksemme oli: kuinka 2-4 -vuotias lapsi ilmaisee itseään.

6.1 Lapsen kielellinen ilmaisu

Kieli ja puhe toimivat ihmisten välisen vuorovaikutuksen välineinä ja niiden avulla ihmiset jakavat kokemuksia, tietoa ja tunteita. Kielen ja puheen kehitys on kiinteässä

yhteydessä varhaisen vuorovaikutuksen kanssa. Ennen kuin lapsi voi oppia kommunikoidaan puheellaan hänellä täytyy olla monenlaisia kognitiivisia, sosiaalisia ja pragmaattisia taitoja. (Impiö 2006: 2-3.)

Lapsen kielellisen kommunikoinnin varhaiskehityksessä on kaksi suurta laadullista muutosta. Ensimmäistä muutosta, jolloin lapsi alkaa kommunikoida tarkoituksellisesti, kutsutaan pragmaattiseksi. Toinen muutos on lingvistinen, jolloin lapsi alkaa käyttää kielellisiä keinoja tarkoituksellisessa kommunikoinnissaan. Näihin molempiin liittyy olennaisesti eleiden käyttö. Lapsen varhaisen sanavaraston lähtiessä kasvamaan, kehittyvät puhe ja eleet rinnakkain. Tässä vaiheessa lapset käyttävät sekä eleitä että sanoja kommunikoidessaan toisten ihmisten kanssa. Eleiden ja puheen suhde alkaa muuttua muutamassa kuukaudessa ja tyypillisesti kehittyvät lapset siirtyvät pian käyttämään kieltä ensisijaisena kommunikointikeinonaan. (Impiö 2006: 7.)

Kielellinen toiminta on vuorovaikutusta ja kuvastaa ajattelua (Asikainen 2005:3535). Varhaiset vuorovaikutuskokemukset luovat perustan, jolle lapsen kielen kehitys lähtee rakentumaan heti syntymän jälkeen (Launonen 2006: 3719-3720). Kun lapsen hoitaja reagoi lapsen eleisiin, ilmauksiin ja liikkeisiin tarkoituksenmukaisina kommunikatiivisina yrityksinä, tulee lapsi tietoiseksi siitä, että hänen huomiota herättävillä keinoillaan on kommunikatiivinen tarkoitus (Impiö 2006: 4). Myöhemmin kehittyvän kielen perustehtävät, eli sosiaalisen yhteenkuuluvuuden luominen ja ylläpitäminen, sekä kulttuurisen tiedon välittäminen, voidaan havaita jo varhaisessa vuorovaikutuksessa. Kielelliset taidot, jotka ovat ratkaisevan tärkeitä myöhemmän oppimisen kannalta, lähtevät kehittymään aikuisen ja lapsen yhdessä säädellyn vuorovaikutuksen avulla. (Launonen 2006: 3719-3720.)

Suurin osa lapsista sanoo ensimmäiset sanansa 1-vuotiaana (Asikainen 2005: 3535). Lapset, jotka tuottavat yhden sanan kerrallaan, käyttävät usein eleitä täydentämään puhettaan. Lapsi voi esimerkiksi sanoa ”syö” ja osoittaa keksiä samanaikaisesti. Näin lapsi voi ilmaista yhdellä sanalla kokonaisen lauseen sisällön. (Özcaliskan – Goldin-Meadow 2004: 101.)

Ihmisellä on kyky käyttää informaation lähteinään puhuttujen sanojen lisäksi vokaalista ääntelyä ja äänenpainoja saadakseen informaatiota toisen ihmisen tunnetilasta. Nämä äänelliset ilmaisun keinot ovat ensimmäisiä vuorovaikutuksen keinoja. Vastasyntyneet

ilmaisevat ja ymmärtävät tunnetiloja ääntelyiden ja äänensävyjen avulla kauan ennen kielen oppimista. (Fecteau - Armony - Joannette - Belin 2005: 40-41.)

6.2 Lapsen sanaton ilmaisu

Puhetta edeltävinä ilmaisun keinoina mainitaan yleensä katse, ilmeet, ääntely, eleet ja toiminta (Launonen 2006: 3722). Työssämme käsittelemme sanattoman ilmaisun keinoista eleet, leikin ja piirtämisen.

6.2.1 Eleet

Leikki-ikäisen lapsen tietämyksen arviointi on haaste kielitieteilijöille ja klinikoille, koska lapsen kielellinen ilmaisu on rajoittunutta. Vastasyntyneestä asti lapset kompensoivat tätä rajoittuneisuutta eleillä. Kaikki yksilöt huolimatta kulttuurista, kielestä ja sosioekonomisesta luokasta käyttävät eleitä puhuessaan. Eleet näyttävätkin olevan ominainen osa puhumista. Aikuisten tulee olla tietoisia siitä, että eleet ovat lapselle pätevä kommunikoinnin tapa. (Capone 2007: 732, 742.)

Eleet ovat tekoja tai toimintaa, joita käytetään, kun tarkoituksena on kommunikoida. Eleille on tyypillistä sormien, käsien ja käsivarsien käyttö, mutta ne voivat sisältää myös ilmeitä ja vartalon liikehdintää. Eleet voidaan jakaa kahteen pääkategoriaan: deiktisiin eleisiin ja referentiaalisiin eleisiin. (Crais – Day Douglas – Cox Campbell 2004: 679.)

Deiktisiä, eli osoittavia eleitä ovat näyttäminen, antaminen ja osoittaminen. Osoittavat eleet ilmaantuvat ennen puhuttua kieltä, lapsen ollessa noin 10 kuukauden ikäinen. Deiktisiä eleitä, etenkin osoittamista, käytetään kuitenkin koko kehityksen ajan. (Capone – McGregor 2004: 174.) Referentiaaliset eli esittävät eleet ilmaantuvat deiktisiä eleitä myöhemmin ja niihin kuuluvat puhutut sanat ja eleen omaiset merkit ja viittomat. Niiden semanttinen sisältö pysyy muuttumattomana eri yhteyksissä. Referentiaaliset eleet tarkentavat sen, minkä viittaamiseen lapset ovat aiemmassa kehityksen vaiheessa käyttäneet deiktisiä eleitä, kuten osoittamista. Osa näistä eleistä esiintyy aluksi leikki-tilanteissa aikuisten kanssa, mutta myöhemmin lapsi käyttää niitä spontaanisti kommentoidessaan jotakin, tai ilmaistessaan toiveitaan. (Impiö 2006: 7.) Esittäviä eleitä eivät käytä kaikki lapset, toisin kuin osoittavia eleitä, joita käyttävät

ilmaisussaan kaikki normaalisti kehittyvät lapset, kunnes puhe korvaa suuren osan niiden tehtävistä (Launonen 2006: 3722). Referentiaaliset eleet voidaan määritellä myös kulttuurisesti tavanomaisiksi eleiksi, joita käytetään sosiaalisesti, kuten vilkuttaminen (Crais – Day Douglas – Cox Campbell 2004: 679).

Deiktiset eleet muodostavat pohjan kielelliselle kommunikoinnille, tasoittaen tietä myöhemmälle kielen oppimiselle. Kuukausia ennen kuin lapset tuottavat sanoja viitatakseen ihmisiin, paikkoihin ja asioihin, he käyttävät osoittavia eleitä asiansa ilmaisemiseen. (Iverson – Goldin-Meadow 2005: 367; Goldin-Meadow 2007: 741.) Tällaisia osoittamiseleitä lapsi käyttää kiinnittääkseen huomion itseensä tai esineeseen, mutta myös vaikuttaakseen toisiin ihmisiin. Useimmiten lapset osoittavat esineitä, ihmisiä ja eläimiä. Lapset käyttävät eleitä myös osoittaakseen ruumiin osia, ruokaa, vaatteita, kulkuneuvoja, huonekaluja, sekä paikkoja. Eleet tarjoavat lapselle tavan tuoda esiin ajatuksiaan aikuisille, jotka voivat muuttaa ajatukset sanoiksi ja näin mahdollisesti helpottaa kielen oppimista. Ajan mittaan lapsesta tulee taitava kielen käyttäjä, eikä hänen tarvitse enää korvata sanoja eleillä. Vaikka lapsi pystyy ilmaisemaan ajatuksensa sanallisesti, hän jatkaa elehdintää. Kun kieli on hallussa, lapsi käyttää eleitä apuna ilmaisemaan yleismaailmallisempia ajatuksia, joita on vaikea kuvata sanoin. Kaiken ikäiset ihmiset käyttävät puheen mukana esiintyviä eleitä rikastuttamaan puheensa sisältöä. (Goldin-Meadow 2007: 741, 742, 744.)

6.2.2 Leikki

Leikin kautta lapsi saa nykytietämyksen mukaan monipuolisia kokemuksia, jotka ovat tärkeitä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta. Lapsi harjoittelee leikkiessään spontaanisti kognitiivisia, motorisia, emotionaalisia ja sosiaalisia taitojaan. Emotionaalisen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi voi ilmaista tunteitaan ja leikin kautta lapsi voi oppia käsittelemään tunteitaan rakentavasti. Erityisen tärkeä emotionaalinen merkitys on kuvitteellisella leikillä, jonka avulla lapsi voi muokata ympäröivää todellisuutta omien halujensa mukaisesti. Leikki heijastaa myös lapsen kehitystä. Leikkimistä monipuolisesti ja ikäkauttaan vastaavalla tavalla voidaan pitää merkinä lapsen terveestä psyykkisestä kehityksestä. (Merikoski 2005: 3.) Havainnoimalla lapsen leikkiä voidaan huomata, että lapsi pystyy leikin kautta ilmaisemaan monia asioita, joita hän ei kykene ilmaisemaan vielä kielellisesti (Launonen 2006: 3722).

Kolmannen ikävuoden tienoilla lapsi alkaa kehittyä halu leikkiä muiden lasten kanssa. Symbolisessa eli kuvitteellisessa leikissä lapset käyttävät fyysisiä tai psyykkisiä keinoja esittääkseen asian tai kokonaisuuden tarkoituksen. (Rutanen 2007: 63.)

Monet lapset, jotka ovat kokeneet traumaattisen tapahtuman, tuovat julki kokemuksiaan posttraumaattisen leikin kautta. Ammattilaisten mielestä posttraumaattinen leikki on traumaattisen tapahtuman toistoa ja uudelleen elämistä leikin avulla. Tavallinen leikki on vapaasti etenevää ja se muuttuu ajan myötä. Posttraumaattisessa leikissä toistuu rituaalimaisesti traumaattinen aihe ja leikissä on aina sama loppuratkaisu. Posttraumaattinen leikki voidaan jakaa positiiviseen- ja negatiiviseen posttraumaattiseen leikkiin. Positiivisessa posttraumaattisessa leikissä lapsi elää traumaattisen tapahtuman uudelleen, mutta pystyy muokkaamaan trauman negatiivisia osatekijöitä terapeutin ohjauksella. Tämän prosessin myötä lapsi saa traumaattisen kokemuksen hallintaansa. Negatiivisessa posttraumaattisessa leikissä tapahtuman toistava leikki ei lievitä ahdistusta, eikä lapsi saa tilanteeseen ratkaisua. (Dripchak 2006: 125-126.)

6.2.3 Piirtäminen

Kolmevuotiaan lapsen motoriset taidot ovat jo siinä määrin kehittyneet, että hän voi ilmaista tunteitaan piirtämällä. Piirtämistä voidaan käyttää ilmaisemaan lapsen tunteita, kun lapsen kielellinen ilmaisu on alkeellista. Piirroksia tulkitessa täytyy tulkitseijan tuntea piirtäjän kehityksellinen vaihe. Jos piirroksia seurataan jatkumona, voidaan niistä löytää seikkoja, jotka kertovat lapsen tunteista ja lapsen minäkuvasta. Piirtäminen tarjoaa lapselle mahdollisuuden vapauttaa tunteitaan, joiden suulliseen käsittelyyn hänellä ei ole vielä keinoja. Piirtäminen on sanatonta kommunikointia lapsen ja hoitohenkilöstön välillä. (Matsumori 2005: 191-194.)

Piirtämistä voi käyttää hyväkseen missä tahansa kenen tahansa hoitoalan henkilön toimesta. Piirtämistä voidaan käyttää ahdistuksen lievityksessä samankaltaisesti kuin sadutusta tai nukeilla leikkimistä. Edellä mainitut tekniikat ovat luotettavia ja niillä saadaan tietoa lapsen emotionaalisesta tilasta. Ihmiskuvan piirtäminen on erityisen hyvä työkalu lapsen tunteiden tulkinnassa. Piirtäminen on nopea, halpa sekä helppo kommunikoinnin väline. Ihmiskuva on lapselle tuttu, turvallinen ja hänen piirtämäänsä kuvastaa usein omaa itseään. Kun lasta pyydetään piirtämään ihmiskuva, on piirtäminen osa kommunikaatiota (vrt. spontaani piirtäminen). Kun lasta pyydetään piirtämään

ihminen, hänelle annettu ohjeistus on hyvin yksinkertainen: ”piirrä yksi kokonainen ihminen, juuri sellainen kuin haluat, muttei tikku-ukkoa”. Mitään aikarajaa piirtämiselle ei aseteta, mutta yleensä lapset ovat valmiita noin kymmenessä minuutissa. Piirustuksesta on helposti tulkittavissa lapsen kehityksen taso sekä emotionaalisia sävyjä. Piirustusta ei tietenkään voi käyttää diagnostisena työkaluna, mutta sen avulla saadaan vihjeitä lapsen tunnemaailmasta. (Skybo - Ryan-Wenger - Su 2007: 15-17.) Eniten johtopäätöksiä voidaan tehdä kouluikäisten lasten piirustuksista, sillä heidän kehityksensä myötä piirustuksiin tulee uusia ulottuvuuksia (Skybo - Ryan-Wenger - Su 2007: 26).

Piirtämisessä tapahtuvat kehittymisen vaiheet tapahtuvat samassa tahdissa kognitiivisen ja motorisen kehityksen kanssa. Piirtäminen vaatii motorista osaamista kynän pitämiseen sekä ajatusten siirtoon paperille tarkoituksenmukaisin kädenliikkein. Kun motoriset ja kognitiiviset toiminnot kehittyvät tulee piirtämisestä yksityiskohtaisempaa. Kaksivuotias lapsi keskittyy piirtämisessään itse piirtämistapahtumaan, kädenliikkeet ovat spontaaneja ja huonosti hallittuja. Piirtäminen on lähinnä epäsymmetrisiä viivoja ja satunnaisia ympyröitä, piirtäessään lapsi nostaa kynän paperista useita kertoja. (Skybo ym. 2007: 16.)

3 - 6v. lasten motoriset taidot ovat niin kehittyneitä, että he voivat ilmaista tunteitaan piirtämällä (Dreger - Tremback 2006: 793). Kolmevuotias käyttää mieluiten jatkuvaa viivaa ja piirtää myös ympyröitä. Tyypillistä 3 - 4-vuotiaan piirustuksille on ympyrä, jonka sisällä on risti. Neljävuotias piirtää jo alkeellisen ihmiskuvan, jolla on pää, silmät, suu ja päästä lähtevät jalat. 4 vuoden iässä lapsi alkaa kiinnittää huomioita myös piirroksensa sukupuoleen. Kun lapsen vanhetessa piirustuksista tulee yksityiskohtaisempia, voidaan yksityiskohdista ja piirustus tilanteesta tulkita hyvinkin tarkasti mm. vihaa, turvattomuutta tai ujoutta. (Skybo ym. 2007: 15-17.)

6.3 Yhteenveto tuloksista

Aineiston perusteella voidaan todeta, että lapsi ilmaisee itseään kielellisesti ja sanattomasti. Aineistosta nousseet lapsen kielellisen ja sanattoman ilmaisun keinot näkyvät taulukossa 1.

Ennen kielellisten taitojen kehittymistä lapsi käyttää osoittavia- ja esittäviä eleitä itsensä ilmaisemiseen. Kielellisten taitojen kehittyessä eleiden käyttö vähenee ja kielestä tulee lapsen ensisijainen kommunikointikeino. Lapsi käyttää sanattoman ilmaisun keinoista leikkimistä ja piirtämistä, erityisesti kielellisen ilmaisun ollessa alkeellista. Leikin kautta lapsi ilmaisee itseään ja oppii käsittelemään tunteitaan. Lapsen tekemistä piirustuksista voidaan arvioida lapsen kehityksen tasoa ja ne tarjoavat vihjeitä lapsen tunnemaailmasta.

TAULUKKO 1. Keskeiset tulokset.

Artikkelin kirjoittaja ja vuosi	Artikkelin julkaisija	Työn tarkoitus	Tutkimusmenetelmä	Keskeiset tulokset	Tämän opinnäytteen kannalta merkittävää
Asikainen 2005	Suomen Lääkärilehti	Korostaa puheen ja kielen kehityksen ongelmiin puuttumisen tärkeyttä varhaisessa vaiheessa	Kirjallisuuskatsaus	Kielellisten valmiuksien ja toimintakyvyn puutteiden merkitystä ei vielä riittävästi ymmärretä	Tietoa normaalista kielen kehityksestä
Capone 2007	Journal of Speech, Language, and Hearing Research	Todistaa eleiden tarkoittavan puhutun kielen ymmärtämistä leikki-ikäisillä	Leikki-ikäisten tarkkailu ja johtopäätösten tekeminen	Suurin osa leikki-ikäisistä käyttää eleitä. Eleiden ja puheen yhdistelmistä pääteltävissä lapsen kehitystaso	Eleet ovat lapsilla pätevä kommunikoinnin keino
Capone - McGregor 2004	Journal of Speech, Language, and Hearing Research	Tarjota tietoa lasten kanssa työskenteleville eleiden kehityksestä	Kirjallisuuskatsaus	Eleet ja kieli ovat kehityksellisesti yhteydessä	Eleet opitaan kieltä aikaisemmin, eleiden käyttö merkittävää kommunikoinnissa
Crais - Day Douglas - Cox Cambell 2004	Journal of Speech, Language, and Hearing Research	Tutkia osoittavien ja referentiaaalisten eleiden kehitystä	Leikki-ikäisten tarkkailu, kategoriointi ja dokumentointi	Yksityiskohtaista tietoa eleiden ja käyttäytymisen liittymisestä päämäärään pääsemiseen	Eleiden käyttö kommunikoinnissa, Deiktisten ja referentiaaalisten eleiden pääpiirteet
Dreger - Tremback 2006	AORN Journal	Esittää hoitajille tapoja lievittää eri-ikäisten lasten pelkoja ennen leikkausta	Tapaustutkimus	Terapeuttinen kommunikaatio ja kehitystason huomioon-ottava kanssakäyminen ovat avainasemassa lasten pelkoja lievittäessä	3 - 6v. lasten motoriset taidot ovat niin kehittyneitä, että he voivat ilmaista tunteitaan piirtämällä
Dripchak 2006	Clinical Social Work Journal	Tutkia lapsuusiän traumaattiseen kokemukseen ja posttraumaattiseen leikkiin liittyviä asioita	Tapaustutkimus	Posttraumaattista leikkiä on positiivista ja negatiivista. On tärkeää pystyä erottamaan ne toisistaan	Posttraumaattinen leikki on lapsen tapa osoittaa tarvitsevansa apua
Fectau - Armony - Joanette - Belin 2005	Applied Neuropsychology	Vertailla eri-ikäisten ihmisten kykyä ymmärtää äänneilyjen tunnetilojen ulottuvuuksia	Tutkimus	Ikä ja sukupuoli vaikuttaa siihen, kuinka ihminen kokee tunteelliset äänneilyt	Vokaalinen ääntely ja äänenpainot ovat ensimmäisiä vuorovaikutuksen keinoja
Goldin-Meadow 2007	Child Development	Osoittaa eleiden olevan perusta myöhemmälle oppimiselle ja kielelle	Kirjallisuuskatsaus	Kun lapsella ei vielä ole kieltä käytettävissään, käyttää hän eleitä apunaan	Eleet tarjoavat lapselle mahdollisuuden tulla ymmärretyksi ennen kielen kehittymistä

Artikkelin kirjoittaja ja vuosi	Artikkelin julkaisija	Työn tarkoitus	Tutkimusmenetelmä	Keskeiset tulokset	Tämän opinnäytteen kannalta merkittävää
Impiö 2006	Helsingin Yliopisto	Down-syndroma lapsen poikkeavan kielen ja kommunikointitaitojen je kehityksen kartoittaminen	Tapaustutkimus	Tutkittavan lapsen kielen ja puheen kehitys eteni hitaasti. Haastava käytös oli hänen vahva ilmaisukeinonsa, muiden tarkempien keinojen puuttuessa.	Puheen ja kielen kehitys on kiinteässä yhteydessä varhaisen vuorovaikutuksen kanssa
Iverson – Goldin-Meadow 2005	Psychological Science	Selvittää, ovatko eleet pohjimmiltaan kytköksissä kielen kehitykseen	Lasten toiminnan videointi	Eleet edeltävät kielen kehitystä ja ovat tiukasti kytköksissä siihen	Eleet tarjoavat lapselle keinon kommunikoida ennen kuin osaavat puhua
Launonen 2006	Suomen Lääkärilehti	Vuorovaikutusta haittaavien tekijöiden tunnistaminen.	Kirjallisuuskatsaus	Vanhemmat tarvitsevat ensitietoa vuorovaikutustaitojen tukemisesta	Lapsen kielen kehitys lähtee rakentumaan heti syntymän jälkeen vuorovaikutuskokemusten luomalle perustalle
Merikoski 2005	Tampereen Yliopisto	Arvioida Leikkitarkkailua 3-vuotiaiden lasten kehityksen arviointimenetelmänä	Tutkimus	Menetelmä on riittävän luotettava ja kohtuullisen validi 3-vuotiailla lapsilla	Monipuolista ja ikäkaudelle tyypillistä leikkiä pidetään merkinä terveestä psyykkisestä kehityksestä
Matsumori 2005	Journal for Specialists in Pediatric Nursing	Lapsen selviytymiskeinojen tukeminen, tämän ollessa sairaalahoidossa	Asiantuntija-kommentti	Piirtäminen on toimiva nonverbaalinen kommunikointi keino lapsen ja hoitajan välillä	Piirtämistä voidaan käyttää helpottamaan lapsen ilmaisua, kielellisen ilmaisun ollessa alkeellista
Skybo - Ryan-Wenger - Su 2007	Journal of Pediatric Nursing	Artikkeli esittelee piirtämisen käyttöä apuvälineenä tulkitessa lapsen tunteita ja ajatuksia	Kirjallisuuskatsaus	Piirtäminen on helppo, halpa ja hyödyllinen tapa kerätä tietoa tunteista ja ajatuksista, kun lapsella ei ole niiden ilmaisuun verbaalisia keinoja	Piirtäminen on helppo, halpa ja hyödyllinen tapa kerätä tietoa tunteista ja ajatuksista, kun lapsella ei ole niiden ilmaisuun verbaalisia keinoja
Özaliskan - Goldin-Meadow 2005	Cognition	Eleiden ja kielen yhteensovittamisen selvittäminen	Lasten tarkkailu ja havainnointi	Eleiden ja puheen yhdistelmät lisääntyivät lapsen kasvaessa	Lapsi käyttää eleitä täydentämään lauseitaan

7 OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS

Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkimuksen keskeinen työväline on tutkija itse. Pääasiallinen luotettavuuden kriteeri laadullisessa tutkimuksessa onkin itse tutkija. Luotettavuuden arviointi koskee siis koko tutkimusprosessia. (Eskola - Suoranta 1999: 211.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan arvioimalla tutkimuksen uskottavuutta (credibility), tulosten tutkittavuutta (auditability) ja siirrettävyyttä (fittingness). Joissakin lähteissä neljänneksi luotettavuuden kriteeriksi esitetään tulosten vahvistettavuutta (confirmability), joka saavutetaan kun edellä mainitut kriteerit täyttyvät. (Streubert Speziale 2006: 192-193.)

Tutkimuksen luotettavuuden kriteerillä uskottavuus viitataan aineiston luotettavuuteen ja sen tulkintaan. Koska laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse on tiedonkeruun väline, on myös tutkijan luotettavuudella merkitystä. Tutkijan koulutus, pätevyys ja kokemus ovat tärkeitä tekijöitä arvioitaessa tutkimuksen uskottavuutta. (Polit - Tatano Beck 2006: 332, 334.) Tulosten tutkittavuutta tarkasteltaessa pohditaan, esittikö tutkija riittävästi tietoa siitä, kuinka hän päätyi tulkintaansa. Seuraamalla tutkimusprosessissa tehtyjä ratkaisuja ja päätöksiä toinen tutkija voi seurata tutkimuksen kulkua ja toistaa sen. Tulosten siirrettävyys perustuu siihen, onko esitetty riittävästi yksityiskohtaista tietoa, jonka perusteella lukija voi arvioida tulosten merkittävyyttä ja käyttökelpoisuutta. Kun lukija on vakuuttunut tulosten merkittävydestä ja käyttökelpoisuudesta, hän voi siirtää ja soveltaa tutkimustuloksia toiseen kontekstiin. (Streubert Speziale 2006: 192-193; Liehr – Lobiondo-Wood 2006: 168.)

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös hankitun tiedon laatu. Tiedon laatuun tulee kiinnittää huomiota erityisesti silloin, kun yksi tutkija on kerännyt, analysoinut ja tulkinnut tutkimuksen aineiston. Tiedon laatua arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, mainitaanko tutkimuspaperissa yrityksistä parantaa tai arvioida tiedon luotettavuutta. (Polit - Tatano Beck 2006: 337-338.)

Arvioitessa tämän opinnäytetyön luotettavuutta tulee ottaa huomioon tutkijoiden tilanne ensikertalaisina tutkijoina. Olemme vasta-alkajia hakuprosessin suorittamisessa ja sisällönanalyysia työvälineenä olemme käyttäneet hyvin vähän. Nämä seikat voivat vaikuttaa opinnäytetyömme luotettavuuteen negatiivisesti. Työmme liitteenä on taulukko hakusanoista (liite 2), joilla aineistomme on löytynyt sekä taulukko käyttämistämme tietokannoista (liite 1). Hakuja oli tosin paljon enemmän, kuin taulukossa on esitetty, mutta työmme kannalta oleelliset haut löytyvät taulukosta. Taulukoiden perusteella haut ovat toistettavissa, mikä vaikuttaa tulosten tutkittavuuteen. Hakujen toistettavuus tarjoaa myös lukijalle mahdollisuuden etsiä alkuperäiset artikkelit ja tarkistaa tietojen paikkansa pitävyyden.

Aineistomme artikkeleissa kirjoittajat arvioivat harvoin artikkelinsa luotettavuutta. Tämä vaikuttaa myös opinnäytetyömme luotettavuuteen, koska meillä ei ole varmuutta aineiston hyvästä laadusta. Voimme kuitenkin pitää eräänä luotettavuutta lisäävänä tekijänä sitä, että käyttämämme artikkelit on julkaistu tieteellisissä lehdissä.

Koska artikkelimme ovat olleet pääsääntöisesti englanninkielisiä, on käännöstyö asettanut haasteen työmme luotettavuudelle. Suomentaessamme olemme säilyttäneet asiasisällön vastaavana alkuperäistekstiin. Alkuperäistekstin asiasisältö on esitetty yksityiskohtaisesti. Tämä vaikuttaa tulosten käyttökelpoisuuteen. Lähdeviitteet ovat työssämme tarkat, ja tämä turvaa artikkelien kirjoittajien tekijänoikeudet. Työn loppupuolella olemme tehneet lähdeviitteiden tarkistuksia ja todenneet niiden olevan paikkansapitäviä.

8 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS

Tutkimusongelman asettaminen on ensimmäinen eettinen kysymys hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Peruskysymys tutkimuksessa on mitä valitaan tutkittavaksi ja mitä ei. Tutkimusongelman asettamiseen vaikuttavat tutkijan henkilökohtaiset näkökulmat ja arvot. (Paunonen - Vehviläinen-Julkunen 2006: 28.) Se, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään, tulee ilmetä tutkimuksesta. Tällaiset eettiset kannanotot ilmenevät tarkoituksella tai huomaamatta tutkimuksen tarkoituksessa ja tutkimusongelman muotoilussa. (Tuomi - Sarajärvi 2004.) Opinnäytetyö on osa projektia ja tämä antaa tutkimusaiheellemme omat raaminsa. Tämä antoi suunnan myös tutkimusongelman, eli tutkimuskysymyksen muotoilulle. Tutkimuskysymyksen laatimista ohjasivat meidän omat näkemyksemme ja arvomme. Pidimme tärkeänä lähtökohtana lapsen ja hoitajan välistä vuorovaikutusta ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Laadullisessa tutkimuksessa eettiset kysymykset saavat omat erityispiirteensä. Eettisyytenä voidaan pitää tutkijan itsensä kehittämistä sekä tutkimustehtävien- ja menetelmien oikeaa valintaa. Tutkijan tulee olla rehellinen ja itsekriittinen. Ajautuessaan tilanteeseen jossa ei osaa toimia, hänen tulee hakeutua ohjaukseen saadakseen neuvoja. Keskustelu työtovereiden kanssa ja heiltä saatu kritiikki edistää eettisyyden periaatetta. Tutkija on itse vastuussa käyttöönsä annetusta ajasta, ja siitä, että aika käytetään vastuulliseen toimintaan. (Paunonen - Vehviläinen-Julkunen 2006: 32.) Olemme käyneet ohjauksessa etenevän työn kanssa säännöllisesti ja saaneet vaihtoehtoja ongelmatilanteiden ratkaisuun. Seminaareissa opponenteilta saamamme palaute ja kritiikki on omalta osaltaan vaikuttanut työmme eettisyyteen. Tarkka ajankäytön ja opinnäytetyön etenemisen suunnittelu on varmistanut työn valmistumisen

ajallaan. Itsekriittisyys ja työlle asetetut omat odotukset ovat pohja työmme eettisyydelle.

Tutkimuslupien tulee olla asianmukaisesti hankittu ja tutkimus tulee viedä läpi vilppiä välttäen. Jos tutkimukseen osallistuu tutkittavia henkilöitä tulee tutkijan pohtia kaikki tutkittavalle koituvat riskit, ongelmat ja hyödyt. Tutkittavalla tulee olla riittävä tietämys tutkimuksesta ja hänen suostumuksensa tulee olla vapaaehtoinen. Tutkittavan yksityisyyttä ja anonymiteettiä on suojattava ja luottamuksellisen suhteen säilyminen on taattava. (Paunonen - Vehviläinen-Julkunen 2006: 33.) Edellä mainitut asiat eivät ole työmme kannalta oleellisia, lukuun ottamatta asianmukaisesti hankittua tutkimuslupaa ja vilpittömyyden työtappaa, koska tutkimuksemme laji on kirjallisuuskatsaus. Tutkimusluvut on hoidettu kuntoon projektin puolesta. Huomioitavia seikkoja ovat myös tutkijan pätevyys tutkimuksen suorittamiseen sekä tutkimuksen asianmukaisuus. Tutkimustuloksista tulisi olla todennäköisesti hyötyä hoitotieteelle. (Paunonen - Vehviläinen-Julkunen 2006: 33.) Ottaen huomioon koulutuksemme ja käytännön työkokemuksen, katsomme olevamme päteviä tämän tutkimuksen suorittamiseen ja uskomme, että tutkimustuloksistamme on hyötyä erityisesti lasten hoitotyössä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Rajatessamme aiheen 2 - 4-vuotiaan kykyyn ilmaista itseään eri keinolla ajattelimme aiheen olevan tiedollisesti loputon kaivo. Hakujen aloittamisen jälkeen totesimme olevamme oikeassa. Artikkeleille asettamiemme kriteereiden sopimisen jälkeen tarkastelimme hakusanoilla löytämiämme tietueita tarkemmin. Huomasimme 2 - 4-vuotiaan eri ilmaisukeinoja tutkittaneen lähivuosina runsaasti, mutta väistämättä suurin osa käsitteli lapsia, joilla oli jokin normaalia kehitystä haittaava tekijä. Tietoa olisi löytynyt ilmaisullisten keinojen kehityksestä lapsilla, joilla on downin syndrooma, autismi tai muu kehityshäiriö. Myös hyväksikäytettyjen ja trauman kokeneiden lasten ilmaisun kehitystä oli tutkittu paljon. Kuurojen ja sokeiden lasten vaihtoehtoisista ilmaisukeinoista löytyi useita artikkeleita. Työtä tehdessämme tulimmekin johtopäätökseen siitä, kuinka tutkijoiden mielenkiinto lähivuosina näyttää kiinnittyneen vain poikkeavuuksiin. Leikkimielisesti voisimme jopa hakujemme perusteella todeta, ettei normaalin lapsen kehitystä ikävuosina 2 - 4 ole tutkittu sitten Piaget'n. Ja edelleenkin suurin osa artikkeleista, jotka käsittelevät aihettamme pohjautuvat juuri

Piaget'n teorioihin, etenkin leikkiin ja varhaiseen vuorovaikutukseen liittyvät artikkelit. Löysimme toki tuorettakin tietoa aiheestamme, mutta usein tieto oli liitetty johonkin suurempaan kokonaisuuteen, joka taas ei liittynyt omaan aiheeseemme. Mutta näistä pienistä palasista saimme koottua tämän opinnäytetyömme. Yksi tärkeimmistä johtopäätöksistämme onkin tarve nostaa aiheemme uudelleen tutkijoiden käsiteltäväksi. Käsillä olevan tiedon niukkuus antaa myös tällä työllä tärkeän roolin.

Tämän työn yksi lähtökohta oli meidän näkemyksemme siitä, kuinka lasten hoitotyössä työskentelevän olisi tärkeä tuntea lapsen ikäkautta vastaava kehitystaso. Kehityksessä perehdyimme lapsen kykyyn ilmaista itseään. Kun hoitaja on perillä lapsen oletetusta kyvystä ilmaista itseään, voi myös hoitaja ilmaista itseään niin, että lapsi tämän ymmärtää. Voisi olettaa lapsen kokevan olonsa sairaalassa ja hoitotoimenpiteiden aikana turvallisemmaksi, kun voimme tarjota lapselle mahdollisuuden ilmaista itseään ja tunteitaan lapsilähtöisillä ja hänestä nousevilla keinoilla. Uskomme myös hoitajan ymmärrettävyydellä olevan huomattava merkitys lapsen kannalta. Hoitotyön koulutusohjelmaan ei itessään ole missään jaksossa sisältynyt kattavaa tietoa pienen lapsen itseilmaisukyvyistä, tämän vuoksi aiheemme onkin varsin perusteltu.

Dregerin ja Trembackin (2006) mukaan hoitajien tulisi työssään ottaa perhe- ja lapsilähtöinen työskentelyote. Hoitajan käyttäessä lapsen kehitystason mukaista kieltä sekä ikätasolle sopivia vaihtoehtoisia keinoja kuten leikkiä apunaan, pysyy lapsen stressitaso hallittavissa. Myös sairaalassaoloaika lyhenee näin. Tarjotakseen yksilöllistä potilaan tarpeista lähtevää hoitoa, tulee hoitajan olla herkkä lapsen viesteille. Vaikka lapsi ei viestisi pahasta olostaan, tulee hoitajan katsoa tilannetta kokonaisuutena ja ”nähdä” pienimpienkin vihjeiden taakse. (Dreger - Tremback 2006: 784-785.)

Ennen kuin lapsi oppii kielelliset taidot ilmaista itseään, on hänellä käytössään vaihtoehtoisia menetelmiä tunteidensa sekä ajatustensa esille tuomiseen. Goldin-Meadow (2000) ja Impiö (2006) korostavat eleiden merkitystä osana kielellistä ilmaisua. Impiö toteaa puheen ja eleiden kehittyvän rinnakkain. Kielen kehittyessä tulee puheesta ensisijainen kommunikointikeino. Goldin-Meadow kuitenkin muistuttaa, kuinka tärkeää on huomioida eleiden tarjoamat vihjeet lapsen tunteista ja ajatuksista. (Goldin-Meadow 2000: 231; Impiö 2006: 7.) Sairaala ympäristönä voi monesta lapsesta olla pelottava, ja vaikka lapsella olisi jo olemassa sanalliset keinot kertoa ajatuksistaan, voi hän ujostella ja mennä sanattomaksi (Skybo - Ryan-Wenger - Su 2007:15). Tällöin

hoitajalla on hyvä olla vaihtoehtoisia keinoja tilanteen ratkaisuun. Koska teoriaosuudessa ja aineistossa käytetyt lähteet ovat ajallisesti suhteellisen lähekkäin kirjoitettuja, ei niissä ole sisällöllisiä ristiriitoja. Teoreettisessa viitekehysessä käsitelimme puheen kehitystä teknisempänä prosessina kuin tuloksissa. Lapsen normaalin puheen kehityksen tunteminen on hoitajalle tärkeää, jotta hän voi kommunikoida lapsen kanssa tämän ikätasoa vastaavalla tavalla.

Sheridan (1999) kirjoittaa leikin monista merkityksistä lapselle. Tärkeimpiä näistä ovat opinnäytetyömme kannalta leikin kyky tarjota lapselle emotionaalista tyydytystä. Leikki on lapselle selviytymiskeino kivuliaista ja raskaista kokemuksista. (Sheridan 1999: 4, 6.) Juuri tätä leikin ominaisuutta voi mielestämme hyödyntää sairaalaympäristössä. Aineistoon valitussa artikkelissa kerrotaan keinosta käyttää leikkiä apuna lasta autettaessa selviämään traumaattisista kokemuksista. Tätä menetelmää käyttävät psykologit työssään. Vastaavanlaisia strukturoituja menetelmiä ja malleja olisi hyvä kehittää myös hoitotyön käyttöön. Leikki on varmasti osa arkipäivän hoitotyötä nytkin, mutta vapaammin ja riippuen yksittäisen hoitajan halusta käyttää leikkiä yhtenä työvälineenään. Tutkimuksen avulla lasten yleisimmät pelot sairaalassa voitaisiin selvittää ja kehittää näihin tilanteisiin toimiva ja käytännöllinen leikki. Tämä yhtenäistäisi hoitokäytänteitä ja tekisi pienten lasten sairaalakokemuksista positiivisempia. Hoitajan tekemät havainnot lapsen leikin laadusta ja sisällöstä antavat tärkeitä viestejä lapsen psyykkisestä tilasta. Aktiivinen havainnointi auttaa hoitajaa varhaisen lisäavun, kuten psykologin palveluiden hankinnassa.

Esittelimme teoreettisessa viitekehysessä 2 - 4-vuotiaan lapsen piirtämistä ikävuosittain. Näiden tietojen pohjalta voidaan sanoa, että 2 -vuotiaan lapsen motoriset ja kognitiiviset taidot eivät ole vielä niin kehittyneitä, että hän pystyisi piirtämään ymmärrettäviä kuvia. Sen sijaan 3- ja 4-vuotiaan piirustukset ovat yksityiskohtaisempia. Matsumori (2005) kirjoittaa piirtämisen toimivan vaihtoehtoisena itseilmaisun välineenä kielellisen ulosannin ollessa heikkoa. Piirtäminen tarjoaa mahdollisuuden myös suullisesti vaikeasti ilmaistavien asioiden julkituomiseen. Hoitajan käyttäessä piirtämistä kommunikoinnin välineenä, hänen tulee tuntea lapsen kehitystaso pystyäkseen tulkitsemaan piirustuksia. (Matsumori 2005: 191-194.) Tämä kehitystaso on kuvattu käsitteenmäärittely-luvussa (luku 2). Skybo ym. (2007) mukaan piirtämistä voi hyödyntää tunteiden tulkinnassa jokaisen hoitohenkilöstöön kuuluvan toimesta.

Lapsen piirtämä ihmiskuva on Skybon ja muiden artikkelin kirjoittajien mukaan varsin havainnollinen tunteiden välittäjä. (Skybo ym. 2007: 15-17.)

Opinnäytetyömme tarjoaa teoretietoa 2 – 4-vuotiaan lapsen ilmaisukeinoista ja näkökulmia siihen, kuinka hoitaja voi käyttää tuota tietoa hyväkseen tulkitessaan lapsen viestejä ja rakentaessaan vuorovaikutussuhdetta.

LÄHTEET

- Asikainen, Marja 2005: Miksi puheen kehitystä kannattaa seurata? Suomen Lääkärilehti 60 (36). 3535-3536.
- Bradding, Angela - Horstman, Marie 1999: Using the write and draw technique with children. European Journal of Oncology Nursing 3 (3). 170-175.
- Capone, Nina C 2007: Tapping Toddlers' Evolving Semantic Representation via Gesture. Journal of Speech, Language, and Hearing Research 50. 732-745.
- Capone, Nina C – McGregor, Karla K 2004: Gesture Development: A Review for Clinical and Research Practices. Journal of Speech, Language, and Hearing Research 47. 173-186.
- Colson, Eve R. - Dworkin, Paul H. 1997: Toddler Development. Pediatrics in Review 18 (8). 255-259.
- Coplan, James 1995: Normal Speech and Language Development: An Overview. Pediatrics in Review 16 (3). 91-100.
- Crais, Elizabeth – Day Douglas, Diane – Cox Campbell, Cheryl 2004: The Intersection of the Development of Gestures and Intentionality. Journal of Speech, Language, and Hearing Research 47. 678-694.
- Dreger, Victoria A. - Tremback, Thomas F. 2006: Management of preoperative anxiety in children. AORN Journal 84 (5). 777-804.
- Dripchak, Valerie L 2006: Posttraumatic Play: Towards Acceptance and Resolution. Clinical Social Work Journal 35. 125-134.
- Eskola, Jari - Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Fecteau, Shirley - Armony, Jorge L - Joannette, Yves - Belin, Pascal 2005: Judgment of Emotional Nonlinguistic Vocalizations: Age-Related Differences. Applied Neuropsychology 12 (1). 40-48.
- Goldin-Meadow, Susan 2007: Pointing Sets the Stage for Learning Language – and Creating Language. Child Development 78 (3). 741-745.
- Goldin-Meadow, Susan 2000: Beyond Words: The Importance of Gesture to Researchers and Learners. Child Development 71 (1). 231-239
- Impiö, Pipsa 2006: Heinon kommunikoinnin keinot. Tapaustutkimus Down syndroomalapsen poikkeavasta kielen ja kommunikointitaitojen kehityksestä. Logopedian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Puhetieteiden laitos.
- Iverson, Jana M. – Goldin-Meadow, Susan 2005: Gesture Paves the Way for Language Development. Psychological Science 16 (5). 367-371.

- Janhonen, Sirpa - Nikkonen, Merja 2003: Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Juva: WSOY.
- Jokinen, Sirpa 1999: Lapsi sairastaa. Tampere: Tammer-Paino Oy. 16-19.
- Koistinen, Paula - Ruuskanen, Susanna - Surakka, Tuula 2004: Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Helsinki: Tammi.
- Kuusela, Hanna 2003: Downin-syndrooma lapsen vuorovaikutuksen, kielen ja leikin kehitys sekä lapsen isän käyttäytyminen vapaan leikin tilanteissa. Logopedian pro gradu-tutkielma. Oulun yliopisto. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- Kyngäs, Helvi - Vanhanen, Liisa 1999: Sisällön analyysi. Hoitotiede 11 (1). 3-12.
- Launonen, Kaisa 2006: Varhainen vuorovaikutus kielen kehityksen perustana. Suomen Lääkärilehti 61 (37). 3719-3724.
- Liehr, Patricia R – Lobiondo-Wood, Geri 2006: Qualitative Approaches to Research. Teoksessa Lobiondo-Wood, Geri – Haber, Judith: Nursing Research. Methods and Critical Appraisal for Evidence-Based Practice. Missouri: Mosby inc. 148-175.
- Merikoski, Leena 2005: Leikkitarkkailu 3-vuotiaiden lasten kehityksen arviointimenetelmänä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos.
- Matsumori, Naomi 2005: Use of the Drawing Technique in Nursing Assessment. Journal for Specialists in Pediatric Nursing 10 (4). 191-195.
- Mäntymaa, Mirjami - Luoma, Ilona - Puura, Kaija - Tamminen, Tuula 2003: Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. Duodecim 119. 459-465.
- Mäntymaa, Mirjami - Tamminen, Tuula 1999: Varhainen vuorovaikutus ja lapsen psyykinen kehitys. Duodecim 115. 2447-2453.
- Paunonen, Marita - Vehviläinen-Julkunen, Katri 2006: Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Helsinki : WSOY.
- Polit, Denise F. - Tatano Beck, Cheryl 2006: Essentials of Nursing Research. Methods, Appraisal, and Utilization. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Rutanen, Niina 2007: Water in Action: Encounters among 2- to 3- Year-Old Children, Adults, and Water in day care. University of Helsinki. Department of Social Psychology.
- Santrock, John W. 1997: Children. Yhdysvallat: The McGraw-Hill Companies Inc. 231, 233, 322.
- Sheridan, Mary 1999: Play in early childhood from birth to six years. Lontoo: Routledge. 4-6.

- Skybo, Theresa - Ryan-Wenger, Nancy - Su, Ying-hwa 2007: Human Figure Drawings as a measure of Children's Emotional Status: Critical Review for Practice. *Journal of Pediatric Nursing* 22 (1). 15-28.
- Streubert Speziale, Helen J 2006: Evaluating Qualitative Research. Teoksessa Lobiondo-Wood, Geri – Haber, Judith: *Nursing Research. Methods and Critical Appraisal for Evidence-Based Practice*. Missouri: Mosby inc. 176-196.
- Tuomi, Jouni - Sarajärvi, Anneli 2004: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Özcaliskan, Seyda - Goldin-Meadow, Susan 2005: Gesture is at the cutting edge of early language development. *Cognition* 96. 101-113.

Sosiaali- ja terveysalan tietokannat
Arto-kotimainen artikkeliviitetietokanta
Linda-yliopistokirjastojen yhteisluettelo
Medic-suomalaisen terveystieteen artikkelitietokanta
Academic Search Elite (EBSCO)
BioMed Central via Scirus
CINAHL (Ovid)
MEDLINE (CSA)
MEDLINE (Ovid)
PubMed
ScienceDirect (via Scirus)
SpringerLink
Health & Safety Science Abstracts (CSA)
Immunology Abstracts (CSA)
Toxicology Abstracts (CSA)
TOXLINE (CSA)
Virology & AIDS Abstracts CSA
Cochrane Library (Terveysportti)
Leo- Työterveyslaitoksen artikkelitietokanta
Terveysportti

Tiedonhakuportaali	Käytetyt hakusanat	Osumat	Vastaa kriteereitä otsikon mukaan	Vastaa kriteereitä Abstraktin mukaan	vastaa kriteereitä tekstin mukaan - valittu teoriaan tai aineistoon
Nelli	child AND gesture	2592	6	3	2
	gesture AND development	2989	8	1	1
	symbolic play AND toddler	133	6	2	1
	development AND deictic gestures	30	2	1	1
	varhainen AND vuorovaikutus	142	3	3	3
	gesture AND early language	442	5	3	1
	child AND language development	43055	4	3	1
	spontaneous AND play	11587	2	1	1
	speech-production AND skills	771	2	1	0
	postraumatic play AND children	108	2	1	1
	symbolic play And toddler	133	6	2	1
	representational play AND language	135	7	1	0
	children drawing AND emotional status	1266	3	1	1
	speech AND language development	14128	5	3	2
	puheen AND kehitys	201	6	2	1
	lapsen AND kehitys	1418	3	1	1
	drawing AND children	9514	4	2	1